

CONCEPTUALIZATION OF THE FOLCLORISM PHENOMENON

Mariana Cocieru

Scientific Researcher, PhD, Institute of Philology, Academy of Sciences, Moldova

Abstract: The present investigation proposes to reconsider the phenomenon of literary folklorism starting from its appearance and its theoretical status in the current evolution of the studies of theory literary, folkloristic and ethnology, based exclusively on the resizing of the influences between the immaterial cultural heritage and the written literature. In an extended sense, the phenomenon of folklorism is one of the axes of the problem of historical destiny of folklore, included in a new scientific paradigm in the new historical and aesthetic context. The relationship between the two concepts: folklore and literature is at present a problem „of founding”, „of genetic determination”, „of catalysis” and „of permanent revitalizing” of contemporary literary phenomenon. Developing the methods for the study of folklorism was held once with deepening of analytical approach, that encompasses all steps of ideatic aesthetic structure of the work, its form and content, intertextual and intratextual relations. Introduction of folk elements into a new aesthetic system more complicated resulted with their substantial transformation, which does not allow direct reporting to the mechanical interaction of artistic work with different folkloric species.

Keywords: folklorism/folklorismus, folklore, literature, fakelore, neofolklorism

În dicționarul de termeni științifici și populari *Восточнославянский фольклор* apariția conceptului de *folclorism* este atribuită folcloristului francez Paul Sébillot spre sfârșitul secolului al XIX-lea, instituit a desemna diversele implementări ale folclorului în viață, artă etc. Conform altor studii de istorie a etnologiei termenul apare prin anii 1930, fiind utilizat de unii cercetători impropriu. În Rusia conceptul, aflat în atenția exegetului M. K. Azadovski, includea interesele folclorice ale scriitorilor (a se vedea articolul *Фольклоризм Лермонтова* de M. K. Azadovski) și etichetarea publicațiilor non-academice despre creația populară orală semnate de critici literari, jurnaliști, istorici, admiratori ai folclorului ș. a.

În percepția sa actuală, termenul a fost adoptat în etnologie în 1962 de către Hans Moser în studiul său *Vom Folklorismus in unserer Zeit (Folclorismul la ora actuală – n. n., publicat în Zeitschrift für Volkskunde, 1962, nr. 58)* și aprofundat teoretic ceva mai târziu în articolul *Der Folklorismus als Forschungsproblem der Volkskunde (Folclorismul ca problemă de investigare în Studiile de folclor – n. n., publicat în Hessische Blätter für Volkskunde, 1964, nr. 55)*. Conform definițiilor date de cercetător, folclorismul presupune o „secondhand transmission and presentation of culture” (*transmișiunea și prezentarea secundară a culturii – n. n.*)¹. Intervențiile ulterioare ale cercetătorului nu au clarificat suficient termenul, din care motiv a devenit subiect de discuție în mediul științific german. În urma acestor dezbateri, un alt cercetător Herman Bausinger la mijlocul anilor 1960 a elaborat câteva studii despre folclorism, în care, pe lângă o serie de aspecte, a atras atenția asupra faptului că folclorismul este „etnologia aplicată ieri” și în multe privințe nu poate fi separat de folclorul genuin, iar folclorismul și hermeneutica acestuia în multe cazuri sunt identice. Pentru a extinde sfera discuțiilor despre folclorism în afara mediului exegetic german,

---

¹MOSER, H. *Vom Folklorismus in unserer Zeit*. În: *Zeitschrift für Volkskunde*. 1962, nr. 58 (2), p. 177–209, p. 180.

Bausinger a elaborat un chestionar pe care l-a expediat tuturor institutelor de etnologie din întreaga Europă².

În urma apelului înaintat, în definirea termenului s-au implicat doar câțiva etnologi europeni (din Ungaria, Polonia, Elveția, Portugalia și Iugoslavia), redactând articole tematice pentru revista *Zeitschrift für Volkskunde*. În studiile acestora este acceptată poziția etnologului Hans Moser privind promovarea de gradul doi sau secundară a moștenirii culturale a poporului, deși gradul de evaluare teoretică a fenomenului este diferit.

În lucrarea *Grundzüge der Volkskunde (Bazele etnologiei, 1978)*, cercetătorii din Tübingen au inclus folclorismul printre noile concepte importante ale etnologiei. Conform afirmațiilor Reginei Bendix³, acest fapt este demonstrat și de acceptarea implicită a termenului ca fiind unul dominant la momentul respectiv în studiile Școlii folcloristice din Tübingen, fiind inclus ca obiect de studiu și în cadrul disciplinei. În plus, noțiunea a fost elucidată de către etnologul H. Bausinger și în lucrarea *Enzyklopädie des Märchens (Enciclopedia basmelor – n. n.)*, menționând că folclorismul nu este un concept analitic, ci mai degrabă unul descriptiv, cu o dimensiune critică, având o valoare preponderent euristică⁴. Mai mult decât atât, cercetătorul include perspectiva etnologică în subiecte legate de economie, politică, politici culturale și marketing cultural cu mult mai devreme decât ajung a fi vizate de către etnologii americani. Implicațiile sale teoretice au oferit un impuls maxim spre o mai bună înțelegere a culturii în prezent, dar și în perioadele anterioare. Folclorismul, deși nu este o teorie, a lărgit orizonturile etnologiei. În ciuda respingerii inițiale a folclorului ca ceva inventat și manipulat, cercetarea istorică a forțat folcloriștii să recunoască paralelismul între reconstituirile academice ale elementelor de cultură populară și eforturile sociale pentru a construi reprezentări estetice cu caracter popular⁵.

Examinarea studiilor despre folclorism în Europa prezintă o similitudine conceptuală cu dezbaterile inițiate în spațiul academic american, vizând, nemijlocit „autenticitatea” produselor de folclorism, în care „tradițiile false” erau definite peiorativ prin termenul *fakelore*. Pentru a extinde orizontul investigațiilor cu referire la fenomenul de folclorism, observăm că în mediul academic american a circulat o noțiune nouă cu referire la asimilarea folclorului în contextul cultural al celei de a doua jumătăți a sec. al XX-lea. Generat din necesitatea de a trasa niște delimitări între studierea dezinteresată a folclorului și popularizarea prin utilizarea creației orale, conceptul numit *fakelore* sau *pseudo-folklore* a fost lansat în 1950 de către etnologul american Richard M. Dorson. Acesta desemnează folclorul contrafăcut, neautentic, vehiculat ca fiind genuin, tradițional. Termenul se referă la noile povestiri sau cântece artificiale, sau la folclorul prelucrat și modificat conform preferințelor moderne. Elementul de denaturare fiind central, artiștii care creează în baza narațiunilor tradiționale nu produc *fakelore* în operele lor. Doar în momentul când ei pretind că operele lor sunt folclor adevărat, le poate fi atribuit termenul respectiv. Potrivit lui Dorson, agenții de publicitate și popularizatorii sunt acei care transformă un personaj (pe Paul Bunyan) într-un erou pseudo-folcloric al culturii de masă a secolului al XX-lea, care are puține asemănări cu originalul, adică cu cel folcloric⁶. Termenul de *fakelore* este deseori

---

²BAUSINGER, H. *Folklorismus in Europa. Eine Umfrage*. În: *Zeitschrift für Volkskunde* 1969, nr. 65 (1), p. 1–8.

³BENDIX, R. *In Search of Authenticity: The Formation of Folklore Studies*. Madison, Wisconsin, London: University of Wisconsin Press, 1997, 320 p., p. 183.

⁴BAUSINGER, H. *Folklorismus*. In: *Enzyklopadie des Märchens*. Ranke, Kurt (ed.). 1984, nr. 4, p. 1405–1410, p. 1408.

⁵BENDIX, R. *In Search of Authenticity: The Formation of Folklore Studies*. Madison, Wisconsin, London: University of Wisconsin Press, 1997, 320 p., p. 185–186.

⁶DORSON, R. M. *American Folklore*. Chicago: University of Chicago Press, 1977, p. 4.

folosit de către cercetători ca o modalitate de expunere și demitizare a esenței acestuia. R. Dorson se subscrie acestor tratări când vorbește despre „lupta împotriva *fakelore*”. Cercetătorul își exprimă nemulțumirea față de faptul că popularizatorii au sentimentalizat folclorul, impunându-l adevăraților creatori ca fiind unul atrăgător și ciudat, în timp ce obiectul real este deseori repetitiv, stângaci, absurd și obscen⁷.

Împărtășind aceleași idei, Daniel G. Hoffman, e de părerea că eroul folcloric Paul Bunyan a fost transformat într-un mesager al capitalismului: „Acesta este un exemplu al modalității prin care un simbol tradițional a fost folosit pentru a manipula mințile oamenilor care nu aveau nimic de-a face cu această creație”⁸. Aceeași stare de lucru a fost consemnată și în Basarabia postbelică, când prin medierea creației populare sau a celei *pseudo-folclorice* erau promovate ideologiile comuniste. Erau create lucrări după canoanele tradiționale ale folclorului, dar al căror conținut era fundamentat din principiile și legitățile impuse de regimul totalitarist.

Cercetătoarea Venetia J. Newall subliniază în studiile sale că *folclorismul*, chiar dacă se referă și el la inventarea și adaptarea folclorului, în opoziție cu *fakelore*, nu are valoare negativă, el reprezintă orice fel de utilizare a tradiției în afara contextului cultural în care a fost creat. Astfel, menționează Newall, arta profesională bazată pe folclor, posturile de televiziune comerciale producătoare de emisiuni de muzică, narațiunile populare și chiar studiile academice de folclor sunt toate forme ale folclorismului⁹.

În România conceptul de folclorism ajunge în atenția cercetătorilor la începutul anilor 1970. Argument ne servește studiul *Folclorul în contemporaneitate*, apărut în 1971, de prof. Mihai Pop, în care cercetătorul consemnează că existența la o balanță a „folclorului tradițional al societății rurale autarhice” și a „folclorului bun de consum al societății industriale de azi”¹⁰ reprezintă la ora actuală una din cele mai stringente probleme de rezolvat. Cercetătorul român se pronunță împotriva manevrării și devalorizării folclorului, proces care începe aproximativ prin sec. al XVIII-lea, odată cu pătrunderea în mediul rural a elementelor de civilizație urbană, propunând diverse soluții de salvagardare a patrimoniului cultural național, prin definirea exactă a sferei noționale a folclorului genuin și a transformărilor la care este supus acesta. Cu toate acestea, având în vedere fenomenul folclorismului unii cercetători vor aprecia în folclorul „bun de consum... supus modei” o serie de rezultate estetice: „un grad sporit de finisare a formei, standartizarea, uniformizarea relativă a acesteia, apariția șabloanelor interpretative, iar din punct de vedere al conținutului, schimbarea mesajului”¹¹. Rezultatul maxim al promovării folclorului ca „bun de consum” de către artizani și profesioniști era de a comunica un mesaj artistic, dar nu unul folcloric sau tradițional. Acest fapt se întâmplă mai vădit în cadrul literaturii scrise, atunci când scriitorul recurgând la constituentele etnofolclorice urmărea transmiterea mesajului artistic.

Etnologul francez Jean Cuisenier percepe manifestarea folclorismului în spațiul sovietic ca pe o transpunere a tradiției populare originale prin una dintre următoarele practici „reproducerea actelor prescrise prin cutumă în afara contextului local originar; imitarea motivelor proprii culturii populare și incorporarea lor prin joc sau modă în cultura altei clase

---

⁷Ibidem, p. 214-226.

⁸HOFFMAN, D. G. ș. a. *Discussion from the Floor*. În: *Journal of American Folklore*, 1959, vol. 72, nr. 285, p. 233-241, p. 239.

⁹NEWALL, V. J. *The Adaptation of Folklore and Tradition (Folclorismus)*. În: *Folklore*, 1987, nr. 98(2), p. 131-151.

¹⁰POP, M. *Folclorul în contemporaneitate*. În: POP, Mihai. *Folclor românesc: teorie și metodă*. Vol. I. București: Grai și suflet – cultura națională, 1998, p. 237-247, p. 237.

¹¹BALÁZS, L. *Folclor. Noțiuni generale despre folclor și poetica populară*. Cluj-Napoca: Scientia, 2003, p. 30.

sociale; crearea tuturor elementelor unui folclor în afara oricărei tradiții cunoscute”¹². În demersul său hermeneutic *Tradiția populară*, exegetul dezvăluie faptul că folclorismul era unul din elementele reformării comuniste controlate: „trebuia creată o cultură de masă și în acest sens trebuia mobilizată tradiția populară, de fapt vechea cultură țărănească. Dar nu se puteau reține toate trăsăturile acestei culturi, întrucât concomitent se încerca eradicarea bazelor ei; prin colectivizarea pământurilor și prin crearea de combinate agroindustriale, iar în România chiar prin tentativa de a «sistemaliza» teritoriul. Din tradiția populară nu erau reținute decât aspectele care o făceau atractivă, trăsăturile care erau ușor de apreciat de orice public și capabile să-i distreze pe membrii unei societăți în curs de urbanizare și de industrializare, dintre care mulți rămăseseră aproape de originea lor țărănească. Interpretarea cântecelor și dansurilor populare a devenit o distracție consacrată, un spectacol oferit în mod regulat, în cadrul oricărui miting politic. Astfel, începând din 1952 în Ungaria se puteau număra peste 3000 de grupuri de dansuri organizate în uzine și birouri; o adevărată meserie se lansa: cea de profesionist al tradiției populare transformate în spectacol”¹³.

Prin urmare, lumea modernă a supus-o pe cea rural-tradițională la cursul istoriei, în acest fel generând niște transformări fundamentale în modul existențial al țăranilor și în structurile sociale ale satului. Ideologiile ca procese ale modernizării aveau ca scop și valorificarea tradițiilor populare pentru a ne crea identități naționale, pornind de la imensul conținut identitar și cultural al acestora: „Tradițiile populare au fost supuse unei resemnificări în sensul edificării și propagării unei identități culturale comune și a unei culturi de masă standardizată și omogenă”¹⁴.

Detașat de celelalte manifestări ale folclorismului în artă sau viața cotidiană, cel exteriorizat în procesul literar din Basarabia obține treptat o valență subversivă accentuată, căci scriitorii interpretează liberalizarea manipulată în direcția subminării canoanelor comuniste, ajungând prin resuscitarea modurilor folclorice profunde să vizeze probleme identitare, chiar și sub forma sugestiv-parabolică.

Frecvența componentelor folclorice în creațiile literare ale anilor 1960 descoperă fenomenul perpetuării destinului românesc în ciuda înstrăinării proletcultiste promovate de politica partidului, în acest fel realizând o formă de rezistență prin cultură. Prin urmare, esențială pentru studiul nostru va fi elucidarea momentului inițial propice dezvoltării teoretice a folclorismului literar, care începe cu anul 1960, odată cu apariția unor lucrări ale epistemologilor străini și care a fost ulterior preluat și fundamentat conform specificului literar de către exegeții autohtoni: Eliza Botezatu (*Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune*, Chișinău, 1987), Tatiana Butnaru (*Viziuni și semnificații mitico-folclorice în poezia contemporană (anii 1960-1980)*, Chișinău, 2011) ș. a.

În perioada postbelică, atât în România, cât și în Republica Moldova, apar manifestări sporadice a unei noi formule a fenomenului de folclorism numit *neofolclorism* (fr. *neofolklorisme*). Noua direcție de utilizare a folclorului consta în experimente ce au inclus într-o simbioză elementele academice, etnice și populare, contrapunând perceperea colectivă a lumii cu conștiința individuală, fobia și solitudinea; revendicând concepțiile de popular și național prin sinteza național și european, profesional și popular, modern și antic. Neofolcloriștii estetizau folclorul, reușind să depășească maniera îngustă etnografică și să-i dea folclorului o rezonanță internațională, făcându-l astfel patrimoniu european. Ei renunță la

---

¹²CUISENIER, J. *Tradiția populară*. Trad. de N. Rebreanu Sava. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2005, p. 91.

¹³Ibidem, p. 95.

¹⁴COSMA, V. S. *Etnologie: tradiție și spirit*[online]. 27 aprilie 2010 [citat 19 febr. 2016]. Disponibil pe Internet: <<https://cititordeproza.wordpress.com/2010/04/27/etnologie-traditie-si-sprit/>>.

citarea propriu-zisă, consolidându-și dreptul la propria viziune asupra folclorului, experimentând permanent prin combinarea liberă a constituentelor etnofolclorice. Sunt reînviată culturile primare, păgânești, combinate cu elementele inovatoare. Pentru exponenții curentului respectiv, folclorul reprezintă nu atât un simbol al idealului național sau un obiect de idolatrie, cât un material literar interesant și original, simțeau în impulsurile spontane ale preistoriei forțe imperceptibile, capabile să renască civilizația europeană. Noua tratare a fenomenului folcloric presupunea îmbinarea cu procedee noi, absurde ca realizare, pentru crearea unor opere neobișnuite orientate spre „a reîmprospăta scrisul căzut într-un «descriptivism poetic» fără orizont”¹⁵.

În România, spre sfârșitul secolului al XX-lea, ca o reacție împotriva folclorismului și neofolclorismului, practicat de mediile și de unele instituții culturale românești, ia amploare curentul *revivalism* (*polytheistic reconstructionism, neopaganism, folketro, folketro*). Etnologul Florin Iordan remarcă faptul că *revivalismul* e o mișcare apărută prin anii '70, în diverse țări. Revivaliștii (în mod special, etnomuzicologul Speranța Rădulescu) se pronunță împotriva fenomenelor de folclorism și neofolclorism considerându-le a fi dăunătoare pentru autenticitatea culturii tradiționale: „Folclorismul este acea orientare care denaturează cultura țărănească genuină, în scopul transformării sale în instrument naționalist sau în bun de consum turistic”¹⁶. În pofida tuturor atenționărilor, procesul respectiv este viu și actualmente, valorificarea și promovarea culturii populare orale fiind considerată una din prioritățile esențiale ale societății contemporane.

Prin urmare, cele expuse în demersul respectiv ne motivează să credem că problema folclorismului/neofolclorismului va rămâne mereu în atenția cercetătorilor folcloriști și literați ca una fundamentală în rezolvarea interdependenței dintre folclor și literatura scrisă. Și aceasta grație faptului că la diferite etape ale dezvoltării fenomenului literar exploatarea și formele de asimilare a tradițiilor literare clasice și folclorice au fost permanent diversificate. În unele cazuri ajungându-se la o profundă transfigurare estetică de fond și formă folclorică. Culmile amplificării în profunzime a spiritului folcloric în literatura basarabească au fost atinse cu precădere în anii 60-80 ai secolului trecut.

BIBLIOGRAPHY

- MOSER, H. *Vom Folklorismus in unserer Zeit*. În: *Zeitschrift fur Volkskunde*. 1962, nr. 58 (2), p. 177–209.
- BAUSINGER, H. *Folklorismus in Europa. Eine Umfrage*. În: *Zeitschrift fur Volkskunde* 1969, nr. 65 (1), p. 1–8.
- BENDIX, R. *In Search of Authenticity: The Formation of Folklore Studies*. Madison, Wisconsin, London: University of Wisconsin Press, 1997. 320 p.
- BAUSINGER, H. *Folklorismus*. In: *Enzyklopadie des Marchens*. Ranke, Kurt (ed.). 1984, nr. 4, p. 1405–1410.
- DORSON, R. M. *American Folklore*. Chicago: University of Chicago Press, 1977. 324 p.
- HOFFMAN, D. G. ș. a. *Discussion from the Floor*. În: *Journal of American Folklore*, 1959, vol. 72, nr. 285, p. 233–241.

---

¹⁵OPRIȘAN, I. *Modernism folcloric*. În: *Temelii folclorice și orizont european în literatura română*. București: Ed. A. R. S. R., 1971, p. 448-454, p. 450.

¹⁶PAVEL, C. *Speranțe pentru muzica tradițională? Una singura: Speranța Rădulescu* [online]. În: *Formula AS*, 2010, nr. 907 [citată 19 febr. 2016]. Disponibil pe Internet: <<http://www.formula-as.ro/2010/907/lumea-romaneasca-24/sperante-pentru-muzica-traditionala-una-singura-speranta-radulescu-12167>>.

- NEWALL, V. J. *The Adaptation of Folklore and Tradition (Folklorismus)*. În: *Folklore*, 1987, nr. 98(2), p. 131–151.
- POP, M. *Folclorul în contemporaneitate*. În: POP, Mihai. *Folclor românesc: teorie și metodă*. Vol. I. București: Grai și suflet – cultura națională, 1998, p. 237-247.
- BALÁZS, L. *Folclor. Noțiuni generale despre folclor și poetica populară*. Cluj-Napoca: Scientia, 2003. 176 p.
- CUISENIER, J. *Tradiția populară*. Trad. de N. Rebreanu Sava. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2005. 112 p.
- OPRIȘAN, I. *Modernism folcloric*. În: *Temelii folclorice și orizont european în literatura română*. București: Ed. A. R. S. R., 1971, p. 448-454.